



SOVIET ITTIFOQI TASHQI SIYOSATI VA BMT BOSH ASSAMBLEYASINING 5-SESSIYASI (1950): O'ZBEKISTON SSRNI JALB ETISH MASALASI

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО СОЮЗА И 5-Я СЕССИЯ ГЕНЕРАЛЬНОЙ АССАМБЛЕИ ООН (1950): К ВОПРОСУ ОБ УЧАСТИИ УЗБЕКСКОЙ ССР

SOVIET FOREIGN POLICY AND THE 5TH UN GENERAL ASSEMBLY SESSION (1950): THE QUESTION OF UZBEK SSR'S INVOLVEMENT

Abdullayev Botir Jabbor o'g'li

Termiz Davlat Universiteti

“O‘zbekiston tarixi” kafedrasida tayanch doktoranti

ANNOTATSIYA: Ushbu maqola "Внешняя политика Советского Союза. 1950 год" (Госполитиздат, 1953) nomli rasmiy nashrning 2-ildosida keltirilgan birlamchi manba — ya'ni BMT Bosh Assambleyasining 5-sessiyasiga (1950) yuborilgan SSSR delegatsiyasi tarkibiga oid hujjat asosida tayyorlangan. Tadqiqotda O'zbekiston SSR Tashqi Ishlar Vaziri A.X. Boboxo'jayevning delegatsiya tarkibiga kiritilishi, uning siyosiy-diplomatik ahamiyati va Sovuq urush davri kontekstida Markaziy Osiyo respublikalarining xalqaro arenada namoyish etilish mexanizmlari tahlil etiladi. Mazkur manba sovet tashqi siyosati arxitekturasini va sobiq ittifoqdosh respublikalarning BMT tizimidagi nominal ishtiroki masalasini o'rganishda muhim ilmiy qimmatga ega.

ABSTRACT: This article is based on a primary source found in Appendix 2 of the official Soviet publication "Foreign Policy of the Soviet



Union. 1950" (Gospolitizdat, 1953) — specifically, a document detailing the composition of the USSR delegation to the 5th Session of the UN General Assembly (1950). The study analyzes the inclusion of Uzbek SSR Foreign Minister A. Kh. Babakhodzhaev in the delegation, its political and diplomatic significance, and the mechanisms by which Central Asian republics were presented on the international stage during the Cold War. This primary source holds substantial scholarly value for understanding the architecture of Soviet foreign policy and the nominal participation of Soviet republics in the UN system.

Kalit soʻzlar: *Sovet Ittifoqi tashqi siyosati, BMT Bosh Assambleyasi, 5-sessiya (1950), Oʻzbekiston SSR, Boboxoʻjayev, Sovuq urush, sovet diplomatiyasi, Markaziy Osiyo, TASS, Vishinski, Госполитиздат.*

I. KIRISH

XX asrning ikkinchi yarmi — xalqaro munosabatlar tarixida keskin ziddiyatlar va global geosiyosiy qarama-qarshiliklar davri sifatida alohida oʻrin tutadi. 1945-yilda ikkinchi jahon urushining tugashi bilan birga barpo etilgan Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) xalqaro tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash uchun universal platforma sifatida koʻzda tutilgan edi. Biroq tez orada bu tashkilot ham Sovuq urushning keskin diplomatik kurash maydoniga aylandi.

1950-yil — aynan shu diplomatik geosiyosiy qarama-qarshilik oʻz avjiga chiqqan yil. Koreya urushining boshlanishi (1950-yil iyun), Sovet Ittifoqi va Gʻarb oʻrtasidagi munosabatlarning yanada taranglashishi, yadro qurollanish poygasining kuchayishi — bularning barchasi BMT Bosh Assambleyasining 5-sessiyasi qatnashchilarini oʻta murakkab sharoitga qoʻydi.

Mazkur maqolada Sovet Ittifoqining 1950-yilgi BMT Bosh Assambleyasi 5-sessiyasiga ishtiroki, va ushbu ishtirokning oʻziga xos xususiyatlaridan biri — ya'ni Oʻzbekiston SSR Tashqi Ishlar Vaziri



Boboxo'jayevning delegatsiya tarkibiga kiritilishi — birlamchi manbalar asosida tahlil etiladi.

II. MANBA TAVSIFI VA METODOLOGIYA

Tadqiqot Sovet Ittifoqi Vazirlar Kengashining rasmiy nashri — "Внешняя политика Советского Союза. 1950 год" (Moskva: Госполитиздат, 1953) asaridagi 2-ilogaga tayanadi. Ushbu nashr sovet diplomatik hujjatlarining eng ishonchli birlamchi manbalaridan biri hisoblanib, unga rasmiy bayonotlar, notalap, BMT chiqishlari va delegatsiya tarkiblari kiritilgan.

Ilovada keltirilgan hujjat TASS xabar agentligining «Известия» gazetasi № 217 (10366), 1950-yil 12-sentyabr sonida e'lon qilingan rasmiy matnga asoslanadi. Bu manba o'z tabiati jihatidan birlamchi (primary source) hisoblanadi — u voqealar bilan bir vaqtda, ya'ni 1950-yilda tuzilgan va rasmiy davlat organlari tomonidan nashr etilgan.

Metodologik jihatdan maqolada tarixiy-tahliliy, qiyosiy va manbashunoslik usullari qo'llanilgan.

III. SSSR DELEGATSIYASINING TARKIBI VA TUZILISHI

Sovet Ittifoqi Vazirlar Kengashining 1950 yil 12 sentyabrdagi rasmiy qaroriga muvofiq, Nyu-Yorkda 19 sentyabrda ochilgan BMT Bosh Assambleyasining 5-sessiyasiga quyidagi delegatsiya tasdiqlandi:

Delegatsiya rahbari:

Andrey Yanuarevich Vishinski — SSSR Tashqi Ishlar Vaziri. Sovet diplomatiyasining eng tajribali va qat'iy vakili. U Nyurenberg jarayonlarida sovet tomoni vakili, keyin esa Stalin davri tashqi siyosatining asosiy ijrochisi bo'lgan.

Delegatsiya a'zolari:

Yakov Aleksandrovich Malik — Tashqi ishlar vaziri birinchi o'rinbosari, BMT Xavfsizlik Kengashidagi SSSR doimiy vakili. Koreya urushi munosabati bilan o'sha yili mashhur bo'ykot taktikasini o'tkazgan diplomat.



Aleksandr Semyonovich Panyushkin — AQSHdagi SSSR elchisi. Ikki davlat o'rtasidagi bevosita munosabatlarning asosiy koordinatori.

Georgiy Nikolayevich Zarubin — Buyuk Britaniyadagi SSSR elchisi.

Aleksey Amazasp Arutyunyan — SSSR Tashqi Ishlar Vazirligining Kollegiya a'zosi.

O'rinbosar a'zolar:

Tulyagan Tojiboyevich Tojiboyev — Qozog'iston SSR Tashqi Ishlar Vaziri.

Abdusamad Xonto'rayevich Boboxo'jayev — O'zbekiston SSR Tashqi Ishlar Vaziri.

Delegatsiya maslahatchilari:

B. F. Podtserob, S. K. Sarapkin, V. M. Xvostov, P. D. Morozov, A. A. Roshchin, V. M. Zonov.

IV. O'ZBEKISTON SSR ISHTIROKI: SIYOSIY VA DIPLOMATIK TAHLIL

O'zbekiston SSR Tashqi Ishlar Vaziri A.X.Boboxo'jayevning SSSR delegatsiyasiga kiritilishi ko'plab jihatdan e'tiborga molikdir. Birinchidan, bu Sovet Ittifoqining BMTdagi ko'p millatlilik imijini shakllantirish strategiyasiga mos keladi.

Ma'lumki, BMT nizomiga ko'ra, Sovet Ittifoqi bilan birga Ukraina SSR va Belorussiya SSR ham BMTning mustaqil a'zolari sifatida ro'yxatga olingan edi. Bu Yalta konferensiyasida (1945) Ruzvelt va Cherchill bilan kelishilgan siyosiy murosaning natijasi edi. Biroq amalda ushbu respublikalar — xususan O'zbekiston SSR — xalqaro arenada mustaqil siyosat yurita olmagan.

Shu nuqtai nazardan Boboxo'jayevning delegatsiyada o'rinbosar a'zo sifatida qatnashishi sovet tashqi siyosatining ikki qatlamli xususiyatini ko'rsatadi: birinchi qatlam — real qarorlarni qabul qiluvchi markaziy sovet diplomatlari (Vishinski, Malik), ikkinchi qatlam — ko'p millatli qiyofa beruvchi ittifoqdosh respublika vakillari.



Ikkinchidan, 1950-yil Koreya urushi kontekstida SSSR BMT Xavfsizlik Kengashini boykot qilib turgan bir paytda, Bosh Assambleya sessiyasi Moskva uchun alohida ahamiyat kasb etgan. BMT Nizomining "Tinchlik uchun birlik" rezolyutsiyasi bo'yicha bahslar avj olgan bu sessiyada sovet delegatsiyasining keng va ko'p millatli ishtiroki siyosiy ahamiyatga ega edi.

Uchinchidan, O'zbekiston SSR vakilining delegatsiyaga kiritilishi — geografik va geosiyosiy signal. Sovuq urush davrida Markaziy Osiyo Eron, Afg'oniston, Hindiston va Xitoy bilan bevosita chegara qilib, strategik ahamiyat kasb etardi. SSSR ushbu hududning "tinch va rivojlanayotgan" qiyofasini xalqaro platformada ko'rsatib, Osiyodagi nufuzini mustahkamlashga intilardi.

V. UKRAINA SSR DELEGATSIYASI BILAN QIYOSIY TAHLIL

Bir xil sanada — 1950-yil 11-sentyabrda — Ukraina SSR ham BMT Bosh Assambleyasining 5-sessiyasiga o'z delegatsiyasini jo'natdi. Bu delegatsiya tarkibiga Baranovski (Ukraina SSR Vazirlar Kengashi Raisining o'rinbosari) rahbarligida A. D. Voyna, G. D. Stadnik, S. P. Demchenko va P. P. Udovichenko kirdi.

SSSR va Ukraina SSR delegatsiyalarini qiyoslash bir qator muhim xulosalarga olib keladi. SSSR delegatsiyasi ancha keng va tajribali diplomatlardan tashkil topgan bo'lsa, Ukraina SSR delegatsiyasi ko'proq uyg'unlashtirilgan maxsus hayot sifatida faoliyat yuritgan. SSSR delegatsiyasida ittifoqdosh respublika vakillarini (Qozog'iston va O'zbekiston) o'rinbosar a'zo sifatida kiritish ko'p millatlilik prinsipini qo'shimcha ta'kidlagan.

Ukraina SSR esa BMT ning mustaqil a'zosi sifatida o'z alohida delegatsiyasini tashkil etgan. Bu ikki parallel delegatsiyaning mavjudligi sovet diplomatiyasining o'ziga xos ko'p qatlamli arxitekturasini yaqqol ko'rsatadi.

VI. MANBANING ILMIY QIYMATI



"Внешняя политика Советского Союза. 1950 год" nashri bir qator jihatlari bilan ilmiy qimmatga ega:

Birlamchilik: mazkur nashr voqealar bilan bir davr (1950-1953) mahsuli boʻlib, zamonaviy sharhlarga asoslanmaydi.

Rasmiylik: Госполитиздат — Sovet Ittifoqining rasmiy siyosiy nashriyoti. Ushbu nashrda eʼlon qilingan hujjatlar davlat tomonidan tasdiqlangan va senzuranidan oʻtkazilgan.

Toʻliqlik: 2-ilova nafaqat SSSR, balki Ukraina SSR delegatsiyasi tarkibini ham oʻz ichiga olgan. Bu ikki tizimning parallel ishlashi haqida qiyosiy tahlil yuritish imkonini beradi.

Arxiv muqobilsizligi: Koʻplab sovet arxiv hujjatlari hozirgacha maxfiy yoki qisman ochiq holda. Shu jihatdan rasmiy nashrlar — tarixchilar uchun nodir birlamchi manba boʻlib xizmat qiladi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot "Внешняя политика Советского Союза. 1950 год" nashrining 2-ilovasida keltirilgan birlamchi manba asosida oʻtkazildi. Tahlil shuni koʻrsatdiki, BMT Bosh Assambleyasining 5-sessiyasiga (1950) yuborilgan SSSR delegatsiyasining tarkibi sovet tashqi siyosatining bir necha muhim xususiyatlarini aks ettiradi.

Birinchidan, delegatsiya tarkibining markazlashganligi — barcha muhim qarorlar Tashqi Ishlar Vaziri Vishinski va uning yaqin hamkasblari tomonidan qabul qilinishi — sovet tashqi siyosatining qatʼiy ierarxik tuzilishini koʻrsatadi. Ikkinchidan, Oʻzbekiston SSR va Qozogʻiston SSR vazirlari oʻrinbosar aʼzo sifatida kiritilishi xalqaro arenada koʻp millatlilik prinsipini namoyish etishning ongli siyosatidan dalolat beradi. Uchinchidan, bu hujjat Sovuq urush davrida Markaziy Osiyo respublikalarining xalqaro munosabatlardagi rolini — nominal boʻlsa-da — rasmiy ravishda eʼtirof etishning namunasi sifatida alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.



Mazkur manba O'zbekiston tarixining sovet davrini o'rganuvchi tadqiqotchilar, diplomatiya tarixchilari va xalqaro munosabatlar mutaxassislari uchun muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR

Birlamchi manbalar:

1. Внешняя политика Советского Союза. 1950 год / Министерство иностранных дел СССР. — Москва: Госполитиздат, 1953. — Приложение
- 2: Выступления советских представителей на 5-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН.
2. Известия. — 1950. — № 217 (10366). — 12 сентября. [ТАСС материаллари]

Ikkilamchi adabiyotlar:

3. Gromyko A. A. Pamyatnoe. — Moskva: Politizdat, 1988.
4. Zubok V. A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev. — Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2007.
5. Лебедева М. М. Мировая политика. — Москва: Аспект Пресс, 2003.
6. Nishonov R.N. O'zbekiston SSR tashqi aloqalari tarixi.—Toshkent: Fan,1995
7. Westad O. A. The Cold War: A World History. — New York: Basic Books, 2017.



Приложение 2

ВЫСТУПЛЕНИЯ СОВЕТСКИХ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ НА 5-й СЕССИИ ГЕНЕРАЛЬНОЙ АССАМБЛЕИ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЁННЫХ НАЦИЙ

ДЕЛЕГАЦИЯ СССР НА ПЯТУЮ СЕССИЮ ГЕНЕРАЛЬНОЙ АССАМБЛЕИ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЁННЫХ НАЦИЙ

Совет Министров Союза ССР назначил на открывающуюся в Нью-Йорке 19 сентября пятую сессию Генеральной Ассамблеи Организации Объединённых наций делегацию СССР в составе: глава делегации — А. Я. Вышинский, Министр Иностранных Дел СССР, члены делегации — Я. А. Малик, Заместитель Министра Иностранных Дел СССР, Представитель СССР в Совете Безопасности, А. С. Панюшкин, посол СССР в США, Г. Н. Зарубин, посол СССР в Великобритании, А. А. Арутюнян, член Коллегии МИД СССР, заместители членов делегации — Т. Т. Тажибаев, Министр Иностранных Дел Казахской ССР, и А. Х. Бабаходжаев, Министр Иностранных Дел Узбекской ССР. Советниками делегации назначены Б. Ф. Подцероб, С. К. Царапкин, В. М. Хвостов, П. Д. Морозов, А. А. Рощин и В. М. Зонов.

11 сентября глава делегации СССР А. Я. Вышинский отбыл из Москвы в Нью-Йорк.

(ТАСС)

«Известия» № 217 (10366)
от 12 сентября 1950 г.

ДЕЛЕГАЦИЯ УКРАИНСКОЙ ССР НА V СЕССИЮ ГЕНЕРАЛЬНОЙ АССАМБЛЕИ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЁННЫХ НАЦИЙ

Правительство Украинской ССР утвердило состав делегации на V сессию Генеральной Ассамблеи Организации Объединённых наций.

Делегацию возглавляет Заместитель Председателя Совета Министров УССР А. М. Барановский, члены делегации: А. Д. Война, Г. Д. Стадник, С. П. Демченко, П. П. Удовиченко.

Делегация Украинской ССР отбыла в Нью-Йорк.

(ТАСС)

Киев, 11 сентября.

«Известия» № 217 (10366)
от 12 сентября 1950 г.